

connexions

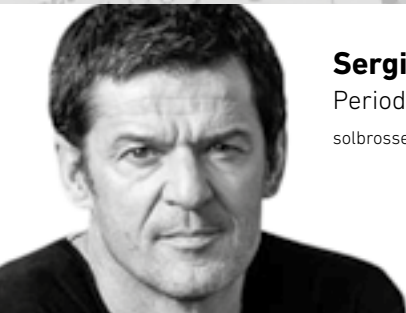
El moviment dels insubmisos: un exemple pràctic de noviolència reeixida

[vista prèvia >](#)

Posar l'Estat espanyol contra les cordes. Això és el que va aconseguir el moviment dels insubmisos en contra del servei militar obligatori. Milers i milers de joves d'arreu de l'Estat disposats a anar a la presó per denunciar el militarisme estatal. La pràctica de la desobediència civil i l'acció noviolenta van ser la via amb què es va desenvolupar el moviment, un moviment que va ser capaç de tòrcer la voluntat de l'establishment espanyol.

«el poble de Catalunya voldria que la joventut fos alliberada de l'esclavatge del servei militar»

(ESTATUT DE NÚRIA, 1931)

Sergi Sol

Periodista, escriptor i autor del llibre *Oriol Junqueras. Fins que siguem lliures*

solbrossergi@gmail.com

La insubmissió és el moviment més gran de desobediència civil experimentat a Catalunya, al conjunt de l'Estat espanyol, i tal vegada fins i tot en el context europeu, per qüestionar la institució de l'exèrcit i, en particular, el servei militar obligatori vigent a l'Estat durant 200 anys, fins al desembre de 2001 concretament, quan un govern conservador, presidit per José María Aznar (1953), va resoldre el seu final.

Avui, quan a la Catalunya post 1 d'octubre, s'apela a la desobediència civil davant el creixent autoritarisme de l'Estat, faríem bé de prendre nota d'aquella reeixida batalla que va protagonitzar el moviment antimilitarista, quan milers de joves van decidir desobeir la crida a l'leves i negar-se a complir una llei que consideraven manifestament injusta.

La insubmissió va ser, efectivament, una de les lluites més reeixides de la contestació popular, i del moviment antimilitarista en particular, amb la complicitat de diversos sectors polítics i socials —que no pas de cap dels grans partits polítics d'aquell moment— que van veure en aquesta lluita un singular embat amb l'Estat,

una nova experiència de confrontació no violenta amb el Règim monàrquic de la restauració borbònica de 1978. El moviment antimilitarista va fer néixer la insubmissió com a instrument de desobediència civil, com a resposta a la llei que regulava l'objecció de consciència sorgida en el marc de la Constitució espanyola de 6 de desembre de 1978 que val a dir, per primer cop, reconeixia l'objecció al seu article 30 —si bé de manera singular, com un dret subordinat a una premissa principal.¹

De fet, aquest article 30 no formava part dels drets i llibertats fonamentals que recollia la Constitució al seu capítol segon sinó que de manera significativa aquest article obria el capítol tercer, el dedicat als drets i als deures dels ciutadans. És així que

1 Artículo 30:

1. Los españoles tienen el derecho y el deber de defender a España.
2. La ley fijará las obligaciones militares de los españoles y regulará, con las debidas garantías, la objeción de conciencia, así como las demás causas de exención del servicio militar obligatorio, pudiendo imponer, en su caso, una prestación social sustitutoria.
3. Podrá establecerse un servicio civil para el cumplimiento de fines de interés general.
4. Mediante ley podrán regularse los deberes de los ciudadanos en los casos de grave riesgo, catástrofe o calamidad pública.

es configurava l'objecció de consciència com un dret subordinat a un altre de principal. Doblement subordinat, ja que el mateix article 30, en consonància amb el títol preliminar, fixava amb claredat una regla general. Res substancial que no definís la Constitució de 1978 a l'inici del seu articulat, al Títol preliminar, quan de manera diàfana l'article 8 establia:

«Las Fuerzas Armadas, constituidas por el Ejército de Tierra, la Armada y el Ejército del Aire, tienen como misión garantizar la soberanía y la independencia de España, defender su integridad territorial y el ordenamiento constitucional.»

La declaració és rotunda. A més en el moment de votar la Constitució, l'Exèrcit seguia sent, en tota la seva estructura de comandaments, l'Exèrcit franquista que s'havia sollevat contra la República. La naturalesa inspiradora de la Constitució no podia ser més tèrbola quan en el mateix Títol Preliminar s'hi deia a l'article 2:

«La Constitución se fundamenta en la indisoluble unidad de la Nación española, patria común e indivisible de

El règim de 1978, la restauració borbònica, no va recuperar les bases fundacionals de la República sinó que va configurar un nou model d'Estat

todos los españoles, y reconoce y garantiza el derecho a la autonomía de las nacionalidades y regiones que la integran y la solidaridad entre todas ellas.»

La unitat de la Pàtria vetllada pel mateix Exèrcit que va derrocar la República sorgida de les urnes.

Aquesta declaració de principis s'allunya diametralment de l'anterior Constitució, la republicana de desembre de 1931. Aleshores els principis inspiradors van ser ben bé uns altres. El cop d'estat militar de juliol de 1936 i la llarga nit del franquisme, que va durar 40 anys, van modificar l'esperit amb que va néixer aquella Constitució republicana que feia així en els seus principis inspiradors, tal com apuntava l'article 6:

«España renuncia a la guerra como instrumento de política nacional.»

La diferència és òbvia, transcendent. Per bé que l'objecció de consciència al servei militar no es recollia al text de 1931 —no era un dret integrat encara a la cultura democràtica occidental—, el paper que s'assigna a l'Exèrcit el 1978 xoca frontalment amb l'humanis-

me de l'article 6 de la Constitució republicana, un article que va ser esclafat pel cop d'estat militar que va subvertir l'ordre constitucional després d'una cruenta guerra. El règim de 1978, la restauració borbònica, no va recuperar les bases fundacionals de la República, sinó que va configurar un nou model d'Estat.

Així el text de 1978 diu a l'article 1:

«España se constituye en un Estado social y democrático de Derecho, que propugna como valores superiores de su ordenamiento jurídico la libertad, la justicia, la igualdad y el pluralismo político.»

- 1. La soberanía nacional reside en el pueblo español, del que emanan los poderes del Estado.*
- 2. La forma política del Estado español es la Monarquía parlamentaria.»*

En contraposició, el primer article de la Constitució de 1931 deia:

«España es una República democrática de trabajadores de toda clase, que se organiza en régimen de Libertad y de Justicia. Los poderes de todos sus órganos emanan del pueblo.»

L'actual monarquia parlamentària assigna al Rei un rol determinant com a cap d'Estat, heretat de la Llei de successió franquista de 1969, i l'ubica a la cúpula militar, com a cap suprem, tal qual ho era el seu predecessor, el líder colpista i dictador Francisco Franco (1892-1975). El Rei hereta del Dictador la condició de:

- Capitán General de los tres Ejércitos de Tierra, Mar y Aire, con todos los honores, privilegios y prerrogativas que tal cargo le otorgaba. Se le otorgó con anterioridad a su proclamación como Rey de España, por el Decreto Ley 16/75, de fecha 20 de Noviembre del año 1975.

La insubmissió és filla del moviment antimilitarista, amb un impuls notable del Moviment d'Objecció de Consciència (MOC), però també és filla de l'esperit rebel, de tots els moviments d'emancipació nacional de l'Estat, també amb controvèrsia i discrepàncies. No és pas casualitat que a Euskal Herria i a Catalunya fossin els territoris de l'Estat amb més insubmisos i major suport popular a aquesta eina de la noviolència. Però alhora, també hi va haver qui va qüestionar la insubmissió des

L'actual monarquia parlamentària assigna al Rei un rol determinant com a cap d'Estat, heretat de la Llei de successió franquista de 1975, i l'ubica a la cúpula militar, com a cap suprem

de posicions maximalistes, com en el cas de les organitzacions independentistes, o per ser més precisos, d'un sector d'aquestes, sovint testimonial a Catalunya, que apostaven per un enfrontament armat amb l'Estat. La permanència d'ETA al País Basc feia que alguns sectors del món abertzale veiessin amb desconfiança —i de vegades amb un profund desdeny—, el moviment antimilitarista perquè també posava en qüestió la lluita armada que pregonava ETA. Aquest debat, a menor escala per qüestions òbvies, també es va produir al si de les organitzacions independentistes a Catalunya, clarament minoritàries durant el moment àlgid de la insubmissió, i que apostaven per la no incorporació, tant pel mimetisme respecte al País Basc com per la presència de Terra Lliure, encara que testimonial, al nostre país.

L'Estat espanyol era membre de l'OTAN des de maig de 1982 sota la presidència de Leopoldo Calvo Sotelo (1926-2008) que havia substituït Adolfo Suárez (1932-2014) i la seva ja agònica Unión de Centro Democrático (UCD). L'entrada de l'Estat a l'OTAN es va fer amb l'oposició d'am-

plis sectors socials i en particular de l'emergent PSOE de Felipe González (1942) que posteriorment va corregir la seva posició i va defensar la permanència a l'OTAN en el referèndum celebrat el març de 1986. De manera ben significativa el «No» va guanyar a Euskadi, a Navarra i a Catalunya, els únics territoris de la Península que es van manifestar contraris a seguir dins l'estructura militar del bloc occidental durant la Guerra Freda. Una evidència més del nivell de consciència de les societats basca i catalana que explica, en bona mesura, el suport social a la insubmissió i el nombre de joves que es van declarar insubmisos i es van negar a fer el servei militar o la prestació social substitutòria.

Els primers insubmisos van afrontar Consells de Guerra. Perquè era la jurisdicció militar la responsable de jutjar els joves. Posteriorment, la justícia civil es va fer càrrec de tots els processos per insubmissió i aquí va començar un desori amb majúscules perquè la disparitat de criteris dels jutges va condemnar els insubmisos a una loteria judicial. Tant podien resultar absolts, com condemnats a penes simbòliques de presó, com

a penes efectives. De vegades, els mateixos jutges demanaven deixar la condemna en suspensió i demanaven l'indult. El mateix s'esdevenia amb les decisions dels jutges instructors, tant podien optar per una presó provisional com per la llibertat amb mesures cautelars, o no. Només una minoria d'insubmisos va acabar a presó. Però va ser una minoria molt significativa. A Navarra hi va arribar a haver més de 200 joves empresonats per insubmissió simultàniament. I almenys un parell d'aquests joves van morir durant la seva estada a la presó, es van suïcidar o, van morir per causes naturals, segons va exposar la versió oficial. Un d'ells, el 1997, a Pamplona, Unai Salanueva que tenia 22 anys,² quan va caure per una finestra de casa seva per evitar tornar a la presó. L'altre, Kike Mur, el van trobar mort a la seva cel·la de la presó de Torrero, a Saragossa.³

La mesura de presó també va ser d'una absoluta arbitrarietat. Alguns

2 MUEZ, «Un joven insumiso navarro fallece al arrojararse por una ventana».

3 LADRERO, «Kike Mur. Muerte de un insumiso en la cárcel».

El moviment antimilitarista i la lluita contra el servei militar obligatori ho va sacsejar tot inesperadament, tot posant a prova les costures democràtiques de l'Estat

judges evidenciaven amb les seves decisions que el servei militar obligatori estava condemnat a desaparèixer perquè tractaven sistemàticament amb indulgència tots els casos que els adjudicaven, mentre que d'altres optaven per empresonar sense contemplacions tots els joves. En aquest aspecte va excel·lir el jutge militar de la Corunya, José Manuel Ramírez Sineiro, que va ser un dels jutges més implacables. El magistrat dictava ordre de presó amb una extraordinària facilitat. A les mans de Sineiro queien tots els joves que havien de fer el servei militar a l'Armada, a Ferrol. Però com que en tot Galícia no hi havia cap presó militar, els joves sota la seva jurisdicció complien presó, provisional, a la Presó Militar d'Alcalá-Meco, a la localitat madrilenya d'Alcalá de Henares. Tant feia si els joves eren catalans, bascos o de qualsevol altra localitat, eren enviats a la presó militar madrilenya, a més de 600 quilòmetres de casa. La presó d'Alcalá era de poca capacitat i no hi havia mai més de 150 reclusos; entre aquests alguns dels caps de la trama colpista del 23 de febrer de 1981 que, com el coronel Antonio Tejero (1932), van ser al-

guns dels inquilins de luxe d'aquest centre penitenciari de màxima seguretat. Clar que Tejero no era un pres ordinari i no va ser tractat com un pres més. Ni de casualitat. Els insubmisos que a principi dels anys 1990 van coincidir en aquella presó amb el militar colpista mai no el van arribar a veure perquè Tejero complia la reclusió en un xalet adossat a la presó amb piscina i pista de tennis privada.⁴

La insubmissió va ecllosionar durant el mandat de Felipe González, amb el PSOE al Govern espanyol; el mateix partit que va passar de rebutjar l'OTAN estant a l'oposició, a defensar des del Govern, a capa i espasa, la seva permanència en aquesta organització que agrupava les nacions occidentals durant la Guerra Freda per fer front al bloc de l'Est, l'anomenat Pacte de Varsòvia promogut per la Unió Soviètica.

Julian García Vargas (1945), ministre de Defensa socialista, va ser qui més es va significar en criminalitzar

el moviment antimilitarista i els insubmisos. Mentre era al govern, el PSOE va rebutjar tota mesura de gràcia a favor dels insubmisos empresonats, va defensar el servei militar obligatori i va impulsar una despietada campanya per erosionar l'estratègia de desobediència civil del moviment insubmís, que va arribar a relacionar els insubmisos amb ETA.⁵

El moviment antimilitarista i la lluita contra el servei militar obligatori ho va sacsejar tot inesperadament, i va posar a prova les costures democràtiques de l'Estat, d'una democràcia jove que maldava per desterrar el passat però que no es podia treure del damunt la llosa d'un aparell d'estat vuitcentista, i que va tensionar dos dels estaments més conservadors i més lligats a l'extinta dictadura: l'Exèrcit i la judicatura.

El moviment també va provocar un intens debat ciutadà. A l'inici, part de la premsa espanyola va seguir amb comprensió i simpatia la irrup-

4 LA SEXTA, «La vida de lujo en la cárcel de Tejero y Milans del Bosch tras el golpe de Estado del 23F: mayordomo, marisco y trato VIP».

5 GONZÁLEZ, «Defensa relaciona a los Insumisos vascos y navarros con ETA y UB».

No era fàcil ser insubmís: si la privació de llibertat i la presó ja eren dissuasòries, no ho era pas menys la perspectiva de complicar-se el futur laboral

ció d'aquells joves, que aviat serien centenars, fins a sumar-ne milers. Però, a poc a poc, els reportatges que els dedicava *El País*, interessant-se pel fenomen, amb empatia, van desaparèixer o van mutar cap a una actitud més hostil i molt menys receptiva als arguments, convocatòries i campanyes dels diferents col·lectius que impulsaven la insubmissió, a Catalunya el MOC i el col·lectiu Mili KK. L'abast del moviment va ser sorprenent vist que cap partit polític no l'havia impulsat, malgrat la complicitat que s'expressava des de l'entorn de l'esquerra abertzale —superada una primera etapa controvertida— o la simpatia amb la qual la insubmissió era vista, des de la distància, per formacions polítiques com ERC o el Partit dels Comunistes de Catalunya, o sectors a l'entorn d'Izquierda Unida a l'Estat espanyol.

Aquella experiència de desobediència civil no va tenir continuïtat. La despenalització de la insubmissió provocada per la fi del servei militar obligatori va deixar sense múscul el moviment antimilitarista que havia impulsat l'acció. Aquest no va saber trobar una altra via exitosa per po-

sar en entredit un Estat que, d'altra banda, va professionalitzar l'Exèrcit, es va seguir implicant en conflictes armats i va seguir fabricant i venent armes per tot el món. El moment àlgid de la insubmissió va coincidir amb la primera Guerra del Golf. El govern espanyol es va integrar en una coalició liderada pels EUA sota mandat de l'ONU, on va enviar vaixells i tropes a combatre l'Iraq; i encara que la seva implicació va ser de baixa intensitat, va ser la primera vegada en 100 anys que l'Estat prenia partit en un conflicte armat internacional. Això passava a l'època de Felipe González. Deu anys més tard, José María Aznar hi tornaria, aquest cop sense els auspicis de l'ONU.

D'aquella experiència només en queda el testimoni dels joves que van desobeir, assumint el risc d'anar a presó i una llarga inhabilitació per treballar per a l'administració pública, que no era una qüestió menor en un país amb un nivell d'atur superior al 22% el 1993, en el moment àlgid de la insubmissió. Un atur, que augmentava en el jovent fins a arribar a xifres superiors al 37%. La perspectiva de futur no era precisament per tirar coets, ja que cal tenir en compte

que pels joves insubmisos pesava l'amenaça de no poder treballar pel sector públic durant un període de 10 anys. I aquest és el context real en què es va viure el moment àlgid de la insubmissió. No era fàcil ser insubmís, i si la privació de llibertat i la presó, ja eren dissuasòries, no ho era pas menys la perspectiva de complicar-se el futur laboral.

Quines lliçons en podem extreure que siguin vàlides i útils a l'actual context? Com i quan es pot organitzar una desobediència civil davant un estat que involuciona en drets i llibertats, per molt que sigui nominalment democràtic? Aquest és probablement un dels desafiaments de futur, davant l'immens repte que és fer prevaler la voluntat de la societat catalana en front d'un Estat que ens nega tot exercici de sobirania, i que ens condemna a la subalternitat com a país, en tots els àmbits. Davant l'ofensiva de l'Estat que pretén fer-nos caminar en l'obediència a un marc jurídic que limita totes les iniciatives de la societat catalana, la desobediència civil no violenta, tal com va demostrar el moviment dels insubmisos, és un camí. ■

■ Bibliografía

ESTAT ESPANYOL. «Constitución española»
[en línea]. Disponible a: <www.boe.es>.

GONZÁLEZ, Miguel. «Defensa relaciona a los
Insumisos vascos y navarros con ETA y UB.
A *El País*, 27 d'octubre de 1993. Disponible a:
<www.elpais.com>.

LA SEXTA. *La vida de lujo en la cárcel de Tejero
y Milans del Bosch tras el golpe de Estado del
23F: mayordomo, marisco y trato VIP*. A *La
Sexta*, a 23 de febrer del 2018.

LADRERO, Guillermo. «Kike Mur. Muerte de
un insumiso en la cárcel». A *Zaragoza Rebelde*,
de 1 de setembre del 1997. Disponible a:
<www.zaragozarebelde.org>.

MUEZ, Mike. «Un joven insumiso navarro
fallece al arrojarse por una ventana». A *El
País*, de 12 de febrer de 1997. Disponible a:
<www.elpais.com>.